

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Аль Жаммаль Жоржа

«Стратегія мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання»,

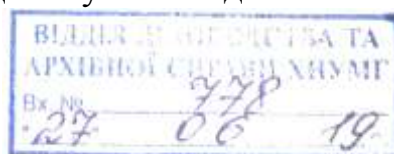
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

Вивчення дисертаційної роботи на тему **«Стратегія мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання»**, автореферату та опублікованих праць Аль Жаммаль Жоржа, дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності обраної теми, ступеня обґрунтованості наукових положень, наданих рекомендацій, їх достовірності, новизни та повноти викладення в опублікованих працях.

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок із науковими програмами

Корупцію можна заслужено визнати однією з найбільших викликів, що постають перед приватними та державними секторами в сучасних умовах. Вона є основною перешкодою забезпечення стійкого розвитку, що суттєво впливає як на країни, що розвиваються, так і на розвинуті країни.

На сьогоднішній день, майже в кожній країні спостерігаються численні приклади корупційних діянь. Корупція була основною причиною відставок урядів Італії, вона ж була причиною зміни урядів Пакистану та Бразилії у 90-х роках. Щороку в Україні грошові кошти, які необхідні для розвитку країни, втрачаються через різноманітні прояви корупції, що перешкоджають соціальному й економічному розвитку. Протягом останніх років практично у всіх національних та міжнародних дослідженнях бізнес-середовища акцент зроблено на поясненні впливу корупції на умови ведення бізнесу.

Вплив корупції на суб'єкти господарювання величезний, оскільки він гальмує економічне зростання, викривляє конкуренцію, а також представляє різні форми ризиків для фінансово-економічної безпеки організацій.

Тому в умовах, що склалися, особливої актуальності набуває впровадження сучасних методик мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Комплексність, послідовність та логіка наведених аргументів свідчить про актуальність, наукову значимість і практичну направленість дисертаційного дослідження Аль Жаммал Жоржа «Стратегія мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання».

Актуальність теми дисертаційної роботи підтверджується і тим, що обраний напрямок дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова в межах державної бюджетної тематики: «Інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування системи управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в сучасних умовах: теорія, методологія, практика», етап 2 «Управління фінансово-економічною безпекою, інформаційно-аналітичне забезпечення та конкурентна розвідка: облік, аудит, оподаткування» (2017 р., номер державної реєстрації 0116U005339) – автором удосконалено концептуальний підхід до розробки стратегії мінімізації корупційних ризиків в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації та виносяться на захист, є цілком теоретично обґрунтованими й містять результати їх практичного використання. Їх виклад супроводжується критичним оглядом та посиланням дисертанта на результати наукових робіт

вітчизняних та закордонних науковців за обраною темою, вдалим застосуванням загальнонаукових принципів проведення досліджень, використанням сучасного методичного інструментарію та засобів обробки вихідної інформації.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, в т.ч. офіційних статистичних даних, нормативно-правових актів, які стосуються запобігання та протидії корупції, монографій, численних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, інтернет-джерел.

Автор достатньою повно та достовірно характеризує мету дисертаційного дослідження, яка полягає в розробці теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо розробки та впровадження стратегії мінімізації корупційних ризиків у системі управління економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості щодо апробації та публікації результатів дослідження.

У першому розділі «*Теоретичні засади запобігання та протидії корупції*» розкрито теоретичні та методичні передумови виникнення корупційних проявів, уточнено понятійний апарат щодо характеристик і змістовного наповнення дефініції «корупція»; досліджено норми міжнародного та національного законодавства в сфері боротьби та протидії корупції, проаналізовано сучасні тенденції прояву корупційних явищ у сфері світового та українського бізнесу, ідентифіковано основні проблеми розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання в контексті забезпечення їх економічної безпеки щодо протидії корупції.

У другому розділі «*Інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення*

оцінки стану економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення» проаналізовано методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання, проведено оцінку рівня економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення на основі розробленого автором інструментарію, сформовано рекомендації щодо шляхів поліпшення стану економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення, обґрунтовано методичні підходи до побудови антикорупційного комплаєнсу в системі управління економічною безпекою вітчизняних суб'єктів господарювання.

У третьому розділі «Розробка та впровадження стратегії мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання» запропоновано стратегію мінімізації корупційних ризиків, яка включає планування оцінки ризиків, виявлення, аналіз та саму оцінку корупційних ризиків, розроблено рекомендації щодо заходів реагування на оцінені ризики, розглянуті існуючі та запропоновано авторський підхід до побудови «карт корупційних ризиків» суб'єктів господарювання, що включає результати оцінки основних бізнес-процесів на ймовірність і вплив корупційних ризиків, визначення відповідальних осіб, джерел ризиків та ступінь контрольованості.

Автором обґрунтовано прийняття суб'єктами господарювання стратегії мінімізації корупційних ризиків, що передбачає детальний аналіз політик, функцій та процесів конкретного суб'єкта господарювання з метою виявлення та оцінки потенційних можливостей для корупційних вчинків.

Автор приділяє увагу виявленню та аналізу корупційних ризиків через окремі бізнес-процеси, визначаючи осіб, що реалізують кожний конкретний бізнес-процес та підпроцес, а також осіб, що здійснюють незалежний контроль за реалізацією таких процесів, та вимоги до таких осіб.

В дисертаційній роботі запропоновано комплекс заходів реагування на корупційні ризики, визначення необхідних ресурсів для їх запровадження та контролю.

За такою логічною схемою здобувачем розкрито наукове завдання дисертаційного дослідження.

Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження є достатньо обґрунтованими, що підтверджується використанням як вітчизняних, так і зарубіжних наукових праць, застосуванням таких підходів, методів і прийомів дослідження, як абстрактно-логічний аналіз, порівняння, системного аналізу, таксономії, експертні методи, графічний метод. В роботі широко використані вітчизняні та міжнародні статистичні дані, інформація щодо діяльності підприємств водопостачання та водовідведення. Достовірність положень і методичних розробок дисертаційної роботи підтверджується їхньою апробацією на науково-практичних конференціях, публікацією у фахових виданнях та впровадженням результатів дисертаційної в діяльність підприємств водопостачання та водовідведення.

Наукова новизна представлених у дисертації результатів визначається сукупністю розроблених теоретичних і науково-методичних положень із удосконалення процесу інтегрального оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання та формування стратегії мінімізації корупційних ризиків.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає, зокрема, у наступних конкретних результатах, отриманих особисто дисертантом:

- удосконалено стратегію мінімізації корупційних ризиків у системі управління економічною безпекою суб'єктів господарювання, яка на відміну від існуючих базується на комплексі заходів з управління корупційними ризиками, що дозволяє визначити та оцінити ймовірність та масштаби наслідків корупційних порушень, оцінити заходи контролю та своєчасно відзвітувати керівництву суб'єкта господарювання;

- розроблено підхід до визначення функціональних складових економічної безпеки суб'єктів господарювання, що поряд з відомими складовими враховує комплаєнс-безпеку, яка є вагомим частиним елементом системи безпеки суб'єктів господарювання, що забезпечує відповідність внутрішніх

документів актуальним законодавчим актам та відповідність внутрішніх бізнес-процесів внутрішнім нормативно-правовим документам;

- удосконалено підходи щодо організації антикорупційного комплаєнсу як системи протидії корупції на підприємстві, спрямованого на мінімізацію корупційних і репутаційних ризиків, що виникають внаслідок порушення співробітниками професійних та етичних вимог, встановлених внутрішніми документами та антикорупційним законодавством, що в кінцевому рахунку зміцнює економічну безпеку суб'єкта господарювання.

- розроблено алгоритм оцінки корупційних ризиків, який на відміну від існуючих включає визначення та оцінювання конкретних бізнес-процесів і основних операцій в діяльності суб'єктів господарювання, при реалізації яких існує висока ймовірність скоєння працівниками корупційних правопорушень як з метою отримання особистої вигоди, так і з метою отримання вигоди самим суб'єктом господарювання.

- розширено теоретично-методичний базис побудови «карт корупційних ризиків» суб'єктів господарювання, що включає результати оцінки основних бізнес-процесів на ймовірність і вплив корупційних ризиків, визначення відповідальних осіб, джерел ризиків та ступінь контрольованості.

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є достатньо повними та обґрунтованими з високим ступенем наукової аргументації.

3. Практичне значення результатів дослідження

Теоретико-прикладні положення результатів дисертаційного дослідження Аль Жаммаль Жоржа використані у практичній діяльності підприємств водопостачання та водовідведення. Зокрема, підтвердженням можливостей використання результатів дослідження у практичній діяльності є наявність довідок про впровадження. Результати дослідження впроваджені й використані в практиці КП «Харківводоканал» та КП «Чугуїввода».

Результати досліджень застосовуються також у навчальному процесі Харківського національного університету радіоелектроніки, на кафедрі економічної кібернетики та управління економічною безпекою при формуванні навчально-методичного забезпечення та викладанні таких дисциплін як «Сучасні методи забезпечення надійності персоналу», «Економічна безпека», а також при підготовці атестаційних робіт.

4. Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

Результати дисертаційного дослідження пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня. У цих публікаціях у повній мірі викладені усі наукові результати, отримані дисертантом.

В опублікованих автором роботах знайшли відображення положення, висновки та рекомендації сформульовані в дисертації (9 наукових праць, з них 3 статті у фахових наукових журналах і збірниках наукових праць, 3 статті у виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз). Результати досліджень та рекомендації дисертаційної роботи доповідалися та схвалені на 3 науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації Аль Жаммаль Жоржа у повній мірі відображає зміст, структуру, основні положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, і є ідентичними результатам дисертаційної роботи.

Ознайомлення з друкованими працями здобувача підтверджує достатній рівень відображення результатів дисертаційної роботи у фахових виданнях та авторефераті. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація викладена українською мовою, оформлена у повній відповідності з нормами і правилами МОН України, є завершеною науковою роботою. Рівень проведених досліджень, викладених у дисертації, відповідає сучасним вимогам до науково-дослідних робіт, що виконуються в національних університетах України. Автореферат за структурою і технічним оформленням відповідає визначеним МОН стандартам. Зміст автореферату відповідає змісту дисертаційної роботи.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загальне враження від роботи позитивне. Проте, необхідно звернути увагу на ряд положень дисертаційного дослідження, які є дискусійними та можуть стати предметом конструктивних обговорень під час захисту:

1. У п. р. 1.1 автором проаналізовано підходи до визначення категорії «корупція» у вітчизняних та міжнародних правових документах. Автору доцільно було зазначити своє трактування цього терміну та охарактеризувати своє розуміння категоріального апарату, пов'язаного з корупцією.

2. У п. р. 1.2 роботи «Сучасні тенденції прояву корупції для світового та українського бізнесу» автором проведено аналіз тенденцій прояву корупції лише в розрізі українського бізнесу. Варто було б доповнити це питання все таки аналізом тенденцій корупційних проявів для світового бізнесу.

3. Викликає сумнів новизна запропонованого автором інструментарію оцінки рівня економічної безпеки із застосуванням таксономічного методу.

4. Дискусійним слід вважати підхід автора до визначення функціональних складових економічної безпеки суб'єктів господарювання, в якому він виділяє комплаєнс-безпеку як окрему складову. Незрозуміло, чому при цьому автор не враховує юридичну складову економічної безпеки.

5. Результати, отримані автором при викладенні другого розділу роботи, варто було ув'язати з висновками відносно поточного стану економічної

безпеки аналізованих підприємств, у т. ч. щодо позитивного і негативного впливу на стан безпеки та її головних складових корупційних ризиків.

6. Більшого обґрунтування та управлінської спрямованості потребують підходи до визначення порогових значень інтегрального показника економічної безпеки суб'єктів господарювання.

7. У розділі 3.3 автором проводиться оцінювання корупційних ризиків на комунальних підприємствах водопостачання та водовідведення, однак не до кінця зрозумілий алгоритм цієї оцінки, як визначались ризики, відповідальні особи, рівень контролю і т.д., тим більше, що дана оцінка узагальнена для п'яти підприємств.

8. В результаті проведеної оцінки автору бажано було б конструктивніше та більш системно підійти до визначення напрямків мінімізації корупційних ризиків. У табл. 3.9 запропоновано заходи щодо підвищення рівня корпоративної безпеки акціонерних товариств, проте деякі з них мають узагальнений характер і не враховують особливості функціонування підприємств водопостачання та водовідведення.

9. Існують деякі зауваження, що відносяться до оформлення дисертаційної роботи, зокрема технічні огріхи щодо вживання окремих термінів і понять, а також відсутності посилань на відповідні джерела при оформленні таблиць і рисунків.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Аль Жаммал Жоржа на тему «Стратегія мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання» є завершеною науковою працею, яка містить нове вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Дисертаційна робота «Стратегія мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання» виконана на належному науково-теоретичному рівні, на актуальну тему, має практичне значення, свідчить про вміння здобувача творчо аналізувати та узагальнювати економічні процеси, формувати за результатами проведених досліджень обґрунтовані висновки й пропозиції. Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», що ставляться до наукових робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, а її автор, Аль Жаммаль Жорж, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Офіційний опонент,
д.е.н., професор,
радник Члена Рахункової Палати України

Погорелов Ю.С.